

MÜBALAĞA

zammin li-esrâni'l-belâğa, Kahire 1332/1914, III, 116-131; Safiyyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bed'iyye* (nşr. Nesib Neşâvî), Dimaşk 1403/1983, s. 151-155; Teftâzânî, *el-Muṭavvel*, İstanbul 1304, s. 339-340; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hzânetü'l-edeb*, VIII, 106-115; İbn Ya'kûb el-Mağribî, *Mevâhibü'l-fettâh* (nşr. Halîl İbrâhîm Halîl), Beyrut 2003, II, 546-558; M. Guneymî Hilâl, *en-Nakdû'l-edebiyü'l-hadîs*, Kahire 1958, s. 217, 219, 221, 222; Câbir Abdurrahman Yahyâ, *el-Mübâlağa fi-ş-şi'ri'l-Arabî fi'l-Asri'l-Abbâsî*, Kahire 1406/1986, tür.yer.; W. Heinrichs, "Mübâlağa", *EP* (Fr.), VII, 278-280.



İSMAIL DURMUŞ

□ TÜRK EDEBİYATI. Mübalağa, edebî bir üslûp yahut şairane bir duyarlık çerçevesinde yapıldığında okuyucuda bir heyecan uyandırır. Edipler ve şairler, duygu ve heyecanları tabii boyutlarının dışına taşıyıp muhatabın zihninde kuvvetli bir iz bırakmak istediklerinde mübalağaya başvurur, böylece anlatmak istedikleri şeyi ya büyüterek veya küçülterek ya da ona uygun bir çağrışımla etkili bir teşbihle bulunup mübalağa kalıbına dökerler. Burada önemli olan husus, sanatkârın heyecanı ile yapıldığı mübalağa arasında bir nisbet ve letafetin bulunmasıdır. Bir edebî sanat olarak mübalağanın yapmacıktan uzak, zarif ve nükteli olması gerekir. Gerçeği aşan bir söz güzel ve etkili bir hayalle çerçevelenmiyorsa mübalağa soğuk düşer ve ifade bayağılaşır.

Eski belâgat kitaplarında "izâm" başlığı altında ve ifrat, tefrit, iktisad, istidrak ile birlikte kullanılan mübalağa belâgat ilminin ihtilâflı konularındandır. Çünkü düşüncenin değerine uygun ifade bulunamadığı veya istenilen şekilde ifade edilemediği zamanlarda olduğu gibi söze değer katmak gerektiği durumlarda da mübalağaya başvurulabilir. Kur'ân-ı Kerim'de mübalağanın sıkça kullanılmış olması, ayrıca teşbih, istiare ve kinaye sanatlarıyla doğrudan ilişkili bulunması şairleri mübalağalı ifadeler kullanmaya yöneltmiş, giderek mübalağalı sözlerin daha etkili olacağı fikri benimsenmiştir. Mübalağanın güzelliği teşbih unsurunun ön planda olması, bir şart cümlesiyle ifade edilmesi, yergi veya övgü amacıyla kullanılması, içinde güzel bir hayal barındırması gibi hususları ihtiva etmesiyle ölçülür.

Belâgat kitaplarında mübalağa ifadedeki aşırılığın derecesine göre tebliğ, iğrâk ve gulûv şeklinde üç kısıma ayrılarak incelenmiş, akla yatkın ve âdete uygun mübalağaya tebliğ, akla uygun olmakla birlikte âdete uygun bulunmayan, gerçekte çelişen mübalağaya iğrâk, akla ve âdete uygun olmayan mübalağaya da gulûv adı verilmiş-

tir. Tebliğ, muhatabın hayal gücünü okşayarak tarif veya tasvir edilen şeyin daha iyi kavranmasını sağlaması bakımından mübalağanın en makbul türü sayılır. Fuzûlî'nin, "Ey Fuzûlî çıksa can çıkmam tarîk-i aşktan / Reh-güzâr-ı ehl-i aşk içre kılın medfen bana" beyti bu tür mübalağaya örnektir. Çünkü canı pahasına aşktan dönülmemesi ve mezarların yol kenarlarına yapılması akla da göreneğe de uygun düşmektedir. Nâbî'nin, "Âb akmada mâ-nend-i cinan ravzalarından / Sahnında gönül olmadı bülbul gibi nâlân" beytinde de böyle bir mübalağa vardır. İç açıcı bir bahçeden akan suların cennet tasvirlerine benzetilmesi ve orada insan gönlünün bülbul gibi coşması mümkün ve akla uygundur.

Belli bir nükte taşıyan iğrâk örnekleri de belâgatçılar tarafından makbul sayılmıştır. Ahmed Paşa'nın, "Hey kıyâmet gel hesâbın gönlüme sor zülfünün / Elli bin yıldan uzundur her şeb-i hicran ona" beytinde böyle bir mübalağa söz konusudur. Bir gecenin uzunluğunun elli bin yıl gibi bir zaman hesabıyla ölçülmesi akla uygunsuz da böyle bir kıyaslama âdete aykırıdır. Bâkî'ye ait, "Kâmetin yâdına bir âh edeyim kim düdü / Gülşen-i aşkına bir serv-i hirâmân olsun" beytinde sevgilinin boyunu hatırlayınca ah etmek, ayrıca gül bahçelerinde servilerin bulunması akla ve geleneğe uygundur; ancak ağızdan çıkınca göklere doğru yükselip giden buğunun bir duman gibi düşünülüp bahçede servi olarak bir yerde çakılı durup salınması gerçeğe aykırıdır.

Güzel bir nükte yahut latif bir söyleyişi ihtiva etmiyorsa gulûv türü mübalağa makbul sayılmaz. Nefî'nin, "Erdi bir gâ-yete te'sîr-i hevâ kim bir mûr / Bir dem-i germ ile eyler yedi deryâyı serâb" beytinde görüldüğü gibi bir karıncanın nefesiyle denizleri kurutması akla uygun olmadığı için bu beytin muhatapta bıraktığı etki pek hoş değildir; dolayısıyla beyitteki mübalağa gulûvvün makbul olmayan bir türü sayılır. Edep dairesini veya dinî sınırları aşan mübalağalar da gulûv cinsinden kabul edilmiştir. Öte yandan ihtiva ettiği nükte bakımından insanı hayrete düşüren gulûvler de vardır. Nedîm'in, "Güllü dîbâ giy-din ammâ korkarım âzâr eder / Nâzenînim sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni" beytinde böyle ince bir nükte mevcuttur. Çünkü ipekten incinmek hem akla hem göreneğe aykırıdır. Bununla birlikte bir şairin sevgilisine zarafet, nezaket ve narinlik yakıştırması ancak bu derece güzel olabilir. Belâgatçılar latife yollu yazılmış gulûv örneklerini de makbul saymıştır. Zâtî'nin, "Eyitti ol

perî bir gün düşüne girerim bir şeb / Sevincimden nice yıllar geçiptir görmedim uyku" beyti bu tür mübalağaya güzel bir örnektir. Uyuyabilse sevgilisini rüyasında görebilecek olan âşıkın sevinçten uykularının kaçması hoş bir nükte kabul edilir. Mübalağada maksadın tam olarak ifade edilmesi önemlidir. Bir sanatkâr, mübalağanın hangi türünü kullanırsa kullansın eğer maksadını güzel ve etkili biçimde ifade edebiliyorsa mübalağası başarılı sayılır. Buna göre sanatkâr, kendi heyecanını muhatabına duyurabildiği sürece mübalağayı gulûv derecesinde yapmış olsa da başarılıdır.

Divan şairleri geniş hayal dünyalarını anlatabilmek için sık sık mübalağaya başvurmuşlar, özellikle methiye, fahiye ve hicviye yazarken güzel mübalağa örnekleri ortaya koymuşlardır. Bu şairler içinde mübalağanın en makbul örneklerini övme, övünme ve yerme hususunda üstat kabul edilen Nefî vermiştir. Nâmîk Kemal'in tebliğ için "makbul", iğrâk için "mâkul", gulûv için "medhul" dediği meşhurdur. Şeyh Galib Nâbî'yi eleştirirken, "Hem bir dâhî bu kim ol sūhan-sâz / İğrâkda mûrg-ı pest-pervâz" diyerek onun mübalağa konusunda iğraktan öte geçemediğini, bunun da bir şair için eksiklik sayıldığını ima eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (İstanbul 1943), İstanbul 1984, s. 481; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 197; S. Kemal Karaalioğlu, *Türkçe ve Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul 1962, s. 102; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 105-106; Necmeddin Şahiner, *Edebî Sanatlar*, İstanbul 1975, s. 29-30; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 447-449; M. Orhan Soysal, *Edebî San'atlar ve Tanınması*, İstanbul 1992, s. 64-66; İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul 1992, s. 105-108; Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara 1993, s. 149-156; İskender Pala, *Şairlerin Dilinden*, İstanbul 1996, s. 226-231; a.mlf., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 298; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul 2000, s. 198-202; Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2004, s. 330-332; W. Heinrichs, "Mübâlağa", *EP* (İng.), VII, 277; "Mübâlağa", *TDEA*, VI, 462-463.



İSKENDER PALA

MÜBÂREE

(المبارعة)

Kadımın evlilikten doğan malî hakları veya belirli bir hakkı karşılığında kocasıyla anlaşması suretiyle evliliğin sona erdirilmesi anlamında fıkıh terimi (bk. MUHÂLEA).